

Пацкан Валерій Васильович,
Голова Рахункової палати, доктор
юридичних наук

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Корупція як антисоціальне явище є породженням іншого негативного явища – тіньової економіки. Взаємопроникнення, переплетення корупції та тіньової економіки створюють «порочне коло», яке є не тільки головною перешкодою для сталого соціально-економічного розвитку суспільства, а й знижує довіру громадян і бізнесу до публічної влади. Тіньова економіка створює фінансову базу корупції, а корупція, в свою чергу, виступає інструментом поширення та укорінення тіньової економіки.

Опитування Світовим банком вітчизняних підприємців у 2019 р. показало, що 74 % респондентів вважають корупцію найбільшою перешкодою та значним обмеженням для бізнес-середовища в Україні [1]. За Індексом сприйняття корупції, який визначається міжнародною організацією «Transparency International», за 2019 р. Україна посіла 126 місце серед 180 країн [2].

В Україні антикорупційна політика реалізовується в напрямі розбудови інституційної системи запобігання та протидії корупції, що включає спеціалізовані органи, законодавство, формування спеціальних механізмів для запобігання та протидії корупції тощо. Наразі в Україні вже створені та функціонують такі органи, як: Національне агентство запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Вищий антикорупційний суд України, а також певні задачі в сфері протидії корупції виконують органи прокуратури та Національної поліції.

Ключовими пріоритетами антикорупційної політики були визначені завдання щодо виявлення та запобігання корупції у таких сферах діяльності, як судова влада, органи прокуратури та правопорядку, охорона здоров'я, освіта, митна та податкова служба, надання адміністративних послуг, діяльність політичних партій тощо. Також як пріоритет антикорупційної політики була визначена проблематика ліквідації корупційних ризиків в певних секторах діяльності на основі проведення комплексних реформі «точкового» усунення ключових системно-структурних корупційних ризиків.

Варто підкреслити, що визначення рівня корупції є непростим завданням з огляду на високий рівень латентності корупційних правопорушень. На сьогодні в Україні загальна оцінка рівня корупції формується за результатами аналізу та узагальнення звітів про діяльність антикорупційних інституцій, а також інформації про притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Суттєву роль у визначенні рівня корупції відіграють результати соціологічних,

кримінологічних та інших досліджень, а також дані опитувань різних груп респондентів про сприйняття корупції тощо.

Проте, експерти вважають, що існуюча нині система збору та обліку статистичних даних про притягнення осіб до юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення є недосконалою. Тому аналіз відповідної інформації не може вважатись повним і таким, що повноцінно відображає реальний стан справ з огляду на те, що невідворотність покарання за корупцію фактично не забезпечена. Наразі відсутні вичерпні переліки корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а існуючий нині перелік корупційних кримінальних правопорушень (примітка до статті 45 Кримінального кодексу України) є недосконалим [3]. Із цього можна зробити висновок, що антикорупційна політика на даний час не завжди ґрунтується на повних, об'єктивних, достовірних даних, а публічний моніторинг та оцінка ефективності антикорупційної політики здійснюється в обмежених рамках.

Зважаючи на те, що корупція як антисоціальне явище є породженням іншого негативного явища – тіньової економіки, необхідно, в першу чергу, виявляти *тіньові канали виведення фінансових ресурсів і матеріальних активів із компаній та фірм, що створює в подальшому «ліквідну подушку» для корупції.*

Про те, що в Україні довгий час існують тіньові канали виведення із фірм і компаній фінансових ресурсів і матеріальних активів, свідчать результати чотирьох методів оцінки рівня тіньової економіки, на основі яких Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України проводить відповідну діагностику (табл..).

Таблиця

**Оцінка рівня тіньової економіки в Україні
за окремими методами, % до ВВП**

Методи	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Збитковості підприємств	34	29	31	31	35	30	25	25	23	20
2. Витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги	30	43	40	40	44	44	38	38	33	30
3. Електричний метод	36	28	28	30	38	35	31	29	27	26
4. Монетарний метод	38	34	30	29	33	33	33	31	32	30
Інтегральний показник рівня тіньової економіки	36	32	31	31	38	36	35	34	30	29

Джерело: Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. Мінекономіки, 2020, 8 с.

Обчислення рівня тіньової економіки за методом *«витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги»* дозволяє виявити перевищення споживчих грошових витрат на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки. Обчислення рівня тіньової економіки за *монетарним методом* дає змогу виявити тенденції зміни обсягу готівки, банківських депозитів. При здійсненні підприємствами і населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги часто проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку, що обертається поза банками. Тому ключовим завданням є розширення сфери застосування безготівкових розрахунків та платіжної інфраструктури в Україні. Обчислення рівня тіньової економіки за *електричним методом* полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП з урахуванням науково-технічного прогресу, досягнутого в реальній економіці при споживанні всіх видів паливно-енергетичних ресурсів. Визначення рівня тіньової економіки за методом *збитковості підприємств* дозволяє виявити ознаки фіктивної збитковості, коли рівень тіньової економіки формується на тлі збільшення обсягу збитків або зменшення прибутків. Як показують дані таблиці 1, найвищий рівень тіньової економіки фіксується за монетарним і електричним методами, методом витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги.

Слід підкреслити, що на тлі існування високого рівня тіньової економіки, віднесення в Антикорупційній стратегії до показників її успішної реалізації таких індикаторів, як: а) зменшення частки населення, яке мало власний досвід корупційної поведінки; б) збільшення кількості громадян, які негативно ставляться до корупційних проявів, готові повідомляти про корупцію, заявляли про факти корупції компетентним органам, *є необхідними, але недостатніми умовами для викорінення корупції як негативного для суспільства явища.*

Антикорупційну політику необхідно розглядати як складову комплексної системи детінізації національної економіки. Тому в Концепції формування антикорупційної політики на 2020–2024 рр. завдання стосовно подальшого вдосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції, а також мінімізації корупції в найбільш вразливих з точки зору подолання корупції сферах, необхідно доповнити системними заходами в частині виявлення каналів виведення фінансових ресурсів і матеріальних активів в тіньовий обіг та підготовки відповідного законодавства, яке б унеможливило подібні дії. Такі підходи спроможні створити дієву платформу для поступового викорінення фінансово-економічних умов зародження та поширення корупційних правопорушень. Водночас, для визначення дієвих економіко-правових механізмів антикорупційної

політики як складової детінізації економіки необхідно здійснити ґрунтовне дослідження. Можливість організації проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції передбачена пунктом 5 частини 1 статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» [4], де НАЗК визначені такі повноваження. Без системного підходу до корупції в контексті її зв'язку із тіньовою економікою не можливо отримати позитивні результати антикорупційної політики.

Список використаних джерел

1. Enterprise Surveys. Ukraine 2019. Country Profile / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank Group // Офіційний сайт Світового банку. 2020. URL: <https://bit.ly/3hKqtxW>.
2. Індекс сприйняття корупції-2019 / TransparencyInternational Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-sprinyattya-koruptsiyi-2019>.
3. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження Державної антикорупційної політики / [О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін.] ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Москаленко О. М., 2019. 366 с. URL: <https://bit.ly/3hNLc3Y>.
4. Закон України від 14.10.2014 № 1700 «Про запобігання корупції». URL: <https://rada.gov.ua>.

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція, без сумніву, є явищем, що практично переслідує людство з моменту виникнення найперших, організованих за допомогою певних правил, форм існування людства.

В сучасних умовах корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці нашої країни. Пустивши коріння в усі сфери функціонування держави вона негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Спрощене сприйняття проблеми, як прояву неналежної реалізації правових приписів особами, уповноваженими на здійснення управління державою, може створювати хибне уявлення щодо можливості розв'язання проблеми шляхом визнання правоохоронних органів основним суб'єктом протидії корупції.

В той же час, у міжнародній практиці існує безліч різних підходів до протидії корупції, як успішних, так і невдалих, як забезпечених великим обсягом та спектром ресурсів, так і розрахованих на умови, за яких ресурси є обмеженими. Тому при організації протидії корупції